

Zbirka misnog ruha iz franjevačkog samostana u Koprivnici

VENIJA BOBNJARIĆ-VUČKOVIĆ

1. Uvod

Franjevci su prisutni u Koprivnici od kraja 13. stoljeća u okviru Ugarske franjevačke provincije Svete Marije, a u pisanim dokumentima je zabilježeno da je njihov samostan u Koprivnici „podigao“ hrvatski ban Henrik Gising 1292. godine. Novu crkvu Blažene Djevice Marije podižu 1321. te ostaju u Koprivnici do 1559. kada zbog požara, koji razara njihov samostan, bivaju primorani napustiti grad. Njihov posjed s ostatcima samostana i crkve dolazi u posjed župe sv. Nikole. Crkva biva obnovljena i nadograđena te kao takva posvećena 1657. godine.

Od svog odlaska iz Koprivnice u 16. st. franjevci uzaludno pokušavaju vratiti ranije dodijeljeni posjed starog samostana, koji unatoč svim odlukama i naredbama bana i cara, ostaje u vlasništvu župe. Kako bi se vratili u Koprivnicu morali su tražiti novo rješenje. Nakon tako burne povijesti njihove prisutnosti u Podravini i Koprivnici, te njihove borbe za zemljište na kojem bi ponovno podigli samostan, oni se u Koprivnici trajno nastanjuju tek u 17. stoljeću. Naime, 1635. godine dodijeljeno im je zemljište tik uz južni gradski bedem gdje prvo podižu drvene nastambe. Za pretpostaviti je da je uz te nastambe za stanovanje fratara bila i drvena crkva, iako se ona u pisanim dokumentima ne spominje. Od 1661. godine ponovno je uspostavljena koprivnička franjevačka rezidencija i crkva sv. Antuna Padovanskog, 1675. godine počinje gradnja samostana, a 1685. godine je dovršena gradnja male crkve i samostana (prvo, do danas sačuvano, istočno krilo, a nešto kasnije južno te zapadno). U razdoblju od 1678. do

1855. godine dva su razorna potresa oštetila samostan, a prilikom obnove crkve 1779. godine nestao je dio starog crkvenog inventara. Samostan je devastirala i vojska koja ga je od 1805. do 1815. zaposjela za svoje potrebe.

Rušenjem gradskih bedema južno krilo samostana je postalo ugroženo pa 1923. godine slijedi rušenje južnog, a zatim i zapadnog krila, ali se već 1924. godine sa sjevera dograđuje uz crkvu samostanska jednokatnica, da bi 1938. samostan bio temeljito obnovljen.¹

Franjevački samostan u Koprivnici ubraja se među manje i skromnije samostane Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Stoga i ne iznenađuje što je u samostanskoj zbirci sačuvan tek skroman broj primjeraka liturgijskog tekstila.²

Tijekom 2016. godine pregledani su i procijenjeni predmeti povijesnog liturgijskog tekstila³ s namjerom da se izdvoje oni koje bi bilo vrijedno izložiti s ostalim umjetninama u

1 CVEKAN, Paškal: *Koprivnica i Franjevci*, Koprivnica, 1989., 54–76.

2 U povodu izložbe „Mir i dobro“ o umjetničkoj baštini Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, izdan je katalog „Mir i dobro“ u kojem su navedeni i stručno obrađeni svi predmeti koji imaju umjetnička i spomenička svojstva. Međutim, u katalogu nije pronađen ni jedan predmet liturgijskog tekstila koji pripada franjevačkom samostanu u Koprivnici. Prema tome se može zaključiti da u usporedbi s ostalim samostanima koji pripadaju Provinciji, samostan u Koprivnici posjeduje tek skromnije primjerke.

3 Pregled su obavili konzervatori i restauratori Restauratorskog odjela Hrvatskog restauratorskog zavoda u Ludbregu, 4. prosinca 2015. godine, na poziv patera Marijana Opitza, gvardijana franjevačkog samostana u Koprivnici.

sklopu stalnog postava samostanske Zbirke. Od ukupnog broja evidentiranih predmeta liturgijskog tekstila, pohranjenih u samostanskim čuvaonicama, izdvojeno je samo desetak značajnijih predmeta kojima su, nakon prethodno provedene opservacije i procjene konzervatora i restauratora za tekstil, utvrđene stilske karakteristike i koje su datirane u šire vremensko razdoblje, od sredine 19. do početka 20. stoljeća. Temeljem rezultata tako obavljene procjene, stvoreni su uvjeti za dobivanje statusa zaštićenog pokretnog kulturnog dobra. Radi se o sedam misnica, dva plašta, dvije stole i crkvenoj zastavi koji su, kako bi se pripremili za izlaganje, izdvojeni za postupak preventivne konzervacije. Postupak je proveden 2016. godine na tekstilnom odsjeku Restauratorskog odjela Hrvatskog restauratorskog zavoda u Ludbregu. Nakon temeljite obrade, koja je uključivala dezinfekciju, čišćenje, obradu i izradu temeljne konzervatorske dokumentacije, posebna je pažnja bila posvećena izradi nosača za izlaganje tekstilnih predmeta unutar već izrađenih drvenih ostakljenih vitrina. Program je u cijelosti bio financiran sredstvima franjevačkog samostana Koprivnica.⁴

2. Pregled zaštićenog ruha

Misnice su konstruirane na dva najčešće zastupljena načina. Pet ih pripada tzv. njemačkom tipu, s leđnim križem umjesto ravnog središnjeg umetka, dok jedna pripada tzv. španjolskom tipu, a sastavljena je od tri paralelna vertikalna polja s prednje i leđne strane. Prema upotrebi materijala također su uočljiva dva tipa misnica. Kod jednog su tipa bočne strane od jednoboje, većinom damastne⁵ tkanine s uzorkom u istom ili drugom tonu obojenja, a središnji umetci su od tkani-

na sa specifičnim uzorcima tkanih isključivo za liturgijsku odjeću. Kod drugog tipa središnji su umetci izrađeni od jednoboje, najčešće sjajne tkanine u atlasnom vezu,⁶ na kojoj su naknadno izvezeni karakteristični motivi kršćanske simbolike: pasionski cvijet, vinova loza s grozdovima, cvijet čička, klasovi žita i monogram IHS. Za temeljnu tkaninu najviše se rabio jednobojni ili dvobojni damast s utkanim uzorcima stiliziranih vegetabilnih ili florealnih motiva smještenih unutar pravilnog rastera kružnica, rozeta, ovala ili rombova. Za izvedbu veza kao dodatnog načina ukrašavanja uglavnom je korištena karakteristična i u tom razdoblju vrlo česta tehnika *tambur*⁷, kojom su višebojnom svilenom pređom i pozlaćenim ili posrebrenim metalnim nitima bodom lančanca izvezeni dekorativni motivi.

U nekim slučajevima gotovo cijela površina starije, izvorne, ali jako oštećene jednoboje tkanine ispunjena je vezom bodom lančanca kako bi se sanirala i prikrila nastala oštećenja na izvornoj tkanini i tako produljio njezin vijek trajanja.

Na temelju utvrđenih karakteristika, većina obrađenih predmeta može se sa sigurnošću datirati u drugu polovicu 19. stoljeća.

Svojom starošću i vrijednošću posebno valja izdvojiti bijelu misnicu br. 4 i ružičasti plašt br. 2 jer su na njima, iako samo djelomično, sačuvani izvorni dijelovi veza ili tkanina. Na misnici br. 4 sačuvani su izvorni dijelovi veza izvedeni tehnikom „slikanja iglom“ raznobojnim svilenim i pozlaćenim metalnim nitima kojima su „oblikovani i obojeni“ motivi košarica s voćem, listovi akanta i cvjetovi božura. Na ukrasnoj traci prednjeg dijela pla-

4 Ugovor br. U-13/16. od 5. 3. 2016. o izvedbi radova preventivne zaštite i konzervacije sklopljen je između franjevačkog samostana Koprivnica (naručitelj) i Hrvatskog restauratorskog zavoda Zagreb (izvođač).

5 Damast (njem. *Damast*, tal. *damasto*, *damasco*) – žakardna tkanina s figuralnim ili ornamentnim uzorcima, koji su obično u istoj boji kao i temeljna tkanina, ali se ističu sjajem zbog atlasnog veza. Najčešći su pamučni i laneni damast za stolno i posteljno rublje. Svileni damast rabi se za svečanu žensku odjeću i obredno ruho. Damast je dobio ime po sirijskome gradu Damasku, gdje se počeo proizvoditi. Službena stranica Hrvatske enciklopedije, 9. 4. 2018. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13789>).

6 Atlas (turski "arapski atlas", grčki "Ἄτλας: Atlant") – atlasni vez je jedan od triju temeljnih vezova pri tkanju, kod kojega osnovina nit povezuje svaku petu potkinu nit, pa se tkanine ističu glatkom površinom i visokim sjajem s lica, dok je naličje najčešće zagasito, ali mogu i obje strane biti sjajne. Tako tkane tkanine poznate su pod nazivom „saten“ uglavnom od svile i od filamentnih pređa koje su dobivene od kemijskih celuloznih i sintetskih vlakana. U: Čunko, R., Pezelj, E., *Tekstilni materijali*, Zrinski d.d., Čakovec, 2002., 32–33.

7 Tehnika *tambur* raširena je već u 18. st., a podrazmijeva izradu veza bodom lančanca s pomoću kukičaste igle na platnu koje je čvrsto napeto na kolut, tzv. *tambour*. U: Germain de Saint-Aubin, C.: *Art of Embroiderer*, Boston&London, 1983., 54. Tehnika je naročito raširena u drugoj polovici 19. i početkom 20. st. u ženskim samostanima za izradu, obnovu i popravke crkvenog tekstila, ali se obavljala strojno.

šta br. 2 sačuvana je izvorna tkanina ljubičasto-ružičasto-plavo-zelenih vijugavih cvjetnih grana. Ti fragmentarni dijelovi misnice i plašta mogu se datirati u razdoblje prve polovice i/ili sredine 18. stoljeća.

Isto tako valja izdvojiti i zelenu misnicu br. 7, tzv. *boromejku*,⁸ izrađenu od tamnozelenog baršuna s vegetabilnim uzorkom izvedenim tehnikom otiska ili šišanja flora i ukrašenju vrlo živopisnim vezom s motivima listova akanta, cvjetova božura ili ruža te čipke/rešetke (vrlo omiljenim i raširenim sredinom 18. stoljeća)⁹ koji su izvedeni raznobojnom svilenom predom unutar dekorativnog polja u obliku slova Y.

3. Opis predmeta

Misnica¹⁰ bijele boje, nepoznati autor, 19. st., 106,5 x 76 cm. Vanjsku stranu misnice, njezino lice, tvore dvije temeljne tkanine. Bočni dijelovi prednje i stražnje strane su od bijele damastne tkanine sitnog i gustog florealnog uzorka, dok su prednji središnji umetak i leđni križ od bijele tkanine u atlasnom vezu, koja je naknadno ukrašena motivima vinove loze i žita, izvezenima raznobojnom svilenom predom (zlatnožutom, oker, svijetlo i tamnozelenom, svijetlo i tamnoplavom). Leđni križ je dodatno ukrašen kršćanskim simbolima α (alfa) i Ω (omega)¹¹ IXP, a u središnjem medaljonu na sjecištu krakova prikazan je kalež s grozdom vinove loze kao simbolom Kristove krvi. Unutarnja strana misnice, njezina podstava, od tamnocrvene je tkanine u platnenom vezu. Vanj-

ski rubovi misnice, rubovi vratnog izreza, kao i linije gdje se spajaju dvije temeljne tkanine, ukrašene su tkanom ukrasnom trakom s geometrijskim ornamentom istkanom od crvenih i žutih tekstilnih niti.

Misnica zelene boje, nepoznati autor, 19. st., 107,1 x 62,1 cm. Vanjska strana misnice, njezino lice, izrađena je od dviju temeljnih tkanina. Bočni dijelovi prednje i stražnje strane su od damastne tkanine tkane u dva tona smaragdnozelene boje s utkanim uzorkom u pravilnom rasteru neorenesansnih četverolisnih rozeta u koje su upisani stilizirani cvjetovi pasiflore i čička. Međuprostor u obliku pravilno raspoređenih rombova ispunjen je stiliziranim florealnim motivima. Prednji središnji umetak je od zelene tkanine u atlasnom vezu s utkanim scenama parova jelena, koji su dodatno izvezeni bodom lančanca tehnikom tambura žutom i crvenom predom. Leđni križ je od iste zelene tkanine u atlasnom vezu s utkanim motivima u kepernom vezu, a ponavlja se motiv uparenih jelena, dok je sjecište krakova ispunjeno medaljonom u obliku glorijske s upisanim Kristovim monogramom IHS koji sa svake strane flankira po jedan orao. Unutarnja je strana misnice, njezina podstava, od oker žute tkanine u platnenom vezu. Na spojevima bočnih strana i središnjeg umetka s prednje strane, te leđnog križa sa stražnje strane, kao i u predjelu vratnog izreza, ukrašena je tkanom ukrasnom trakom geometrijskog ornamenta od tekstilnih niti u crvenoj, bijeloj i žutoj boji. Duž vanjskog ruba ukrašena je tkanom ukrasnom trakom geometrijskog ornamenta od crvenih i žutih tekstilnih niti.

Misnica ljubičaste boje, nepoznati autor, 19. st., 107,8 x 63 cm. Vanjska strana misnice, njezino lice, izrađena je od dviju temeljnih tkanina. Bočni dijelovi prednje i stražnje strane su od ljubičaste damastne tkanine s utkanim uzorkom neorenesansnih četverolisnih rozeta u pravilnom rasteru, unutar kojih su upisani florealni motivi, kao i između romboidnih polja. Prednji središnji umetak i leđni križ izrađeni su od ljubičaste tkanine u atlasnom vezu s utkanim bijelo-sivo-ružičastim motivom vitičastih grančica koje oblikuju ovale ispunjene pasionskim cvijetom, dok je na sjecištu krakova križa prikazan Kristov monogram IHS, a svi motivi su dodatno izvezeni u tehnici tambura. Srednji umetak i leđni križ te vratni izrez rubno su ukrašeni svilenom tkanom

8 Misnica tipa „boromejka“ – naziv je vjerojatno dobila prema sv. Karlu Boromejskom koji je nakon Tridentskog sabora predlagao uvođenje široke gotičke misnice. U našim je krajevima ušla u široku primjenu tek od 20. st. i istisnula stariji, barokni tip. Vidi: *Službena stranica časopisa Veritas* br. 7-8/2005 (http://www.veritas.hr/arhiv/ver2005/ver78_05/simboli.htm).

9 Datacije predmeta navedene u ovom radu su okvirne jer nisu provedena opširnija istraživanja i morfološke analize tkanina.

10 Misnica (lat. *casula* – kućica) je najgornji dio liturgijskog ruha koji svećenik nosi tijekom mise i prekriva sve ostale odjevne predmete. Izvorno je to zvonoliki ogrtač bez rukava. Tijekom povijesti misnica je mijenjala oblik. U: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* (ur. Anđelko Badurina)g kršćanstva, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 407–408.

11 Alfa i omega (grč. *alpha* + *oméga*) prvo i posljednje slovo grčkog alfabeta. U: Navedeno djelo, 109.

Sl. 1. Misnica 1 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 2. Misnica 2 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 3. Misnica 3 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 4. Misnica 4 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 5. Misnica 5 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 6. Misnica 6 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

ukrasnom trakom geometrijskog ornamenta bijelo-ljubičaste boje. Unutarnja strana misnice, njezina podstava, od ljubičaste je tkanine u kepernom vezu.

Misnica bijele boje, nepoznati autor, 18./19. st., 106 x 65,5 cm. Vanjska strana misnice, njezino lice, izrađena je u cijelosti od bijele tkanine na koju su aplicirani motivi košarica s voćem, listovi akanta, kantaros, grančice s cvjetovima ruža i makova, izvedeni u tehnici zlatoveza, pozlaćenim metalnim nitima, i tehnici „slikanja iglom“ raznobojnom svilenom predom. Aplicirani vezeni ukrasi raspoređeni su unutar bočnih polja, kao i u središnjim umetcima s prednje i stražnje strane, a rame-ni dijelovi ostali su bijeli i bez ukrasa. Vanjski rubovi misnice i vratni izrez ukrašeni su širom ukrasnom trakom tkanom od pozlaćenih metalnih i žutih svilenih niti valovitog vanjskog ruba, dok su vertikalna polja odijeljena uskom valovitom ukrasnom trakom tkanom od pozlaćenih metalnih i svilenih niti. Unutarnja strana misnice je od narančaste tkanine u platnom vezu.

Misnica crne boje, nepoznati autor, 19. st., 107,3 x 74,6 cm. Vanjska strana misnice, njezino lice, izrađena je od dviju temeljnih tkanina. Bočni dijelovi prednje i stražnje strane izrađeni su od crne damastne tkanine s utkanim motivom četverolisnih rozeta. Prednji središnji umetak i leđni križ izvedeni su od crne tkanine u atlasnom vezu koja je ukrašena vezanim motivima vijugavih vitica s pasionskim cvjetovima izvedenima tehnikom lančanca posrebranim metalnim nitima te svilenkastom, bijelom i sivom predom. Na sjecištu krakova leđnog križa njemačkom goticom izveden je Kristov monogram IHS. Unutarnja strana, podstava, od crne je impregnirane tkanine u kepernom vezu. Rubni dijelovi misnice i spojevi bočnih dijelova i umetaka ukrašeni su ukrasnom trakom geometrijskog ornamenta tkanom od metalnih i tekstilnih niti u kepernom vezu.

Misnica crvene boje, nepoznati autor, 19. st., 105,3 x 74 cm. Vanjska strana misnice, njezino lice, izrađena je od dviju temeljnih tkanina. Bočni dijelovi prednje i stražnje strane izvedeni su od crvene damastne tkanine s utkanim motivom pravilnog rastera neorenesansnih četverolisnih rozeta u koje su upisani florealni motivi. Prednje središnje polje i leđni križ su od crvene tkanine, dodatno izvezene

crvenim svilenkastim koncem bodom lančanca u tehnici tambura. Tkanina je ukrašena vezanim motivima vijugavih vitičastih grančica pasionskog cvijeta, izvedenima tehnikom lančanca svilenkastim koncem bijele, žute i smeđe boje. Na sjecištu krakova leđnog križa izveden je njemačkom goticom Kristov monogram IHS. Unutarnja strana, podstava, od crvene je tkanine u atlasnom vezu. Rubni dijelovi misnice, vratni izrez, spojevi bočnih i srednjih polja ukrašeni su tkanom ukrasnom trakom stiliziranog florealnog i geometrijskog ornamenta od svilenkastog konca bijele, žute i crvene boje.

Misnica „boromejka“ zelene boje, nepoznati autor, 18. st., 123, x 114,6 cm. Vanjska strana misnice, njezino lice, izrađena je u cijelosti od tamnozelenog baršuna s florealnim motivom. Prednja i stražnja strana ukrašene su širokom trakom u obliku slova Y, gusto izvezenom florealnim motivima raznobojnim svilenim koncem. Rubni dijelovi misnice i rubovi vezanih traka dodatno su dekorirani uskom pletenom trakom od posrebranih metalnih niti. Unutarnja strana, podstava, od recentne je, žute damastne tkanine s utkanim florealnim motivom.

Štola¹² zelene boje, nepoznati autor, 19. st., 99 x 18 cm. Štola ima izduženi oblik, a završava trokutastim proširenjima. Prednja strana je od zelene damastne tkanine s utkanim florealnim motivom. Trokutasti završeci uokvireni su tkanom ukrasnom trakom od žutih, bijelih i crvenih tekstilnih niti, a unutar polja aplicirani su latinski križevi. Podstava je od žute tkanine u atlasnom vezu.

Štola crne boje, nepoznati autor, 19. st., 101,5 x 19 cm. Štola ima izduženi oblik, a na krajevima završava trokutastim proširenjima. Prednja strana je od crne damastne tkanine s utkanim florealnim motivom. Tkana ukrasna traka geometrijskog ornamenta od posrebranih metalnih niti uokviruje trokutaste završetke, a unutar njih su aplicirani latinski križevi.

12 Štola (lat. *stola* – gornja haljina) – uzak dio odjeće koji svećenik za vrijeme mise nosi prebačen oko vrata tako da mu krajevi vise niz prsa. Po boji se slaže s misnicom, a ukrašen je trima križevima. Navedeno djelo, 1990, 561.

Plášť 13 crne boje, nepoznati autor, 19. st., 291 x 105,2 cm. Plášť ima oblik polukruga. Prednja strana izrađena je od dviju temeljnih tkanina. Polukružni dio je od crne damastne tkanine sa stiliziranim florealnim motivom. Na njega se nadovezuje prednja ukrasna traka plašta od crne satenske tkanine ukrašene vezenim motivima vitičastih grančica s pasionskim cvijetom bijelom i sivom pređom tehnikom tambura bodom lančanca. Na isti način izrađena je i ukrašena kapuljača koja visi na leđnom dijelu. Rubovi plašta, ukrasne vezene trake i kapuljače ukrašeni su našivenom tkanom ukrasnom trakom od bijelih i crnih tekstilnih niti, a rub kapuljače ukrašen je vučenim resama od posrebrenih metalnih niti. Podstava je od crne i smeđe tkanine u kepernom vezu. S prednje strane, na prsima, nalaze se dvije kopče od lijevanog metala.

Plášť svjetloružičaste boje, nepoznati autor, 18./19. st., 278,5 x 139,7 cm. Plášť ima oblik polukruga. Prednja strana izrađena je od dviju temeljnih tkanina. Polukružni dio je od ružičaste tkanine u atlasnom vezu s utkanim motivima pravilno raspoređenih raznobojnih cvjetnih grančica. Na njega se nadovezuje prednja ukrasna traka plašta od bež tkanine u platnenom vezu s utkanim motivima raznobojnih cvjetnih valovitih grana. Od iste tkanine izrađena je i kapuljača koja visi na leđnom dijelu. Rubovi plašta, prednja ukrasna traka i kapuljača ukrašeni su tkanom ukrasnom trakom s florealnim i geometrijskim ornamentom žute, zelene i crvene boje. Podstava je od crvene tkanine u atlasnom vezu. S prednje strane, na prsima, nalaze se dvije kopče od lijevanog metala.

Crkvena zastava ljubičaste boje, nepoznati autor, 146 x 104 cm, medaljoni: 48 x 64 cm, rese: 3,5 cm. Zastavni list je pravokutnog oblika. Izrađen je od dva sloja ljubičaste damastne tkanine, stiliziranog florealnog i animalnog uzorka unutar pravilnog rastera romboidnih polja. U središtu zastavnog lista, obostrano, nalaze se medaljoni sa slikama na platnu. S jedne strane zastave u medaljonu je naslikan lik

sv. Elizabete Portugalske,¹⁴ a oko medaljona je izvezen natpis SV. ELIZABETA MOLI ZANAS. U kutovima zastavnog polja tehnikom tambura izvezene su grančice ljiljana i ruža. Na drugoj strani, u medaljonu je naslikan lik sv. Franje Asiškog,¹⁵ franjevca koji u planinskoj osami kleči pred ukazanjem rassetoga Krista, raskriženih krila. Oko medaljona tehnikom tambura izvezen je natpis BOG MOJ I SVE MOJE. U kutovima zastavnog lista izvezeni su simboli Kristove muke: trnova kruna, ljestve i koplje, klješta i čekić¹⁶ te simbol franjevac: dvije prekrížene ruke pred križem. Medaljoni su uokvireni prišivenom tkanom ukrasnom trakom od pozlaćenih metalnih niti. Zastavni list je jednom svojom užom stranom nataknut na koplje od tokarenog drveta, dok su ostala tri ruba ukrašena prišivenim ukrasnim resama od spiralno uvijenih metalnih niti (*bujon*).

4. Zatečeno stanje tekstilnih predmeta

Zbirka povijesnog liturgijskog tekstila čuvala se u prostoriji franjevačke knjižnice na prvom katu starog dijela samostana u Koprivnici.

Tekstilni predmeti bili su položeni izravno na drvene police unutar starog, drvenog dvokrilnog ormara. Predmeti manjih dimenzija bili su prostrti u jednom sloju, dok su oni većih dimenzija bili i više puta presavijeni. Većina predmeta bila je zatečena u dobrom stanju, ali s vidljivo nataloženom, kontaktnom prašinom te onečišćena prljavštinom od upotrebe i mrljama nepoznatog porijekla.

14 Elizabeta Portugalska, sveta, kraljica. Pranećakinja sv. Elizabete Ugarske, rođena u Španjolskoj i udana za portugalskog kralja Dionizija. Nakon njegove smrti povukla se u samostan klarisa i postala franjevačka trećerrednica. Simboli su joj kruna, kraljevska odjeća (hermelin) i portugalske ruže u pregači. (U: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva (ur. Anđelko Badurina)g kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 217–218.)

15 Franjo Asiški, sveti, rođen u Assisiju u Italiji, vitez koji je kao mladić nakon Kristova ukazanja i čuvši riječi Glasa s raspela: „Franjo, popravi moju kuću koju vidiš svu u ruševinama!“, osnovao franjevački Red Male braće. Članove svojega reda nazvao je „malom braćom“ (*fratri minori*). Zbog skromnosti i poniznosti postali su sve obljubljeniji. Navedeno djelo, 232–234.

16 *Arma Chisti* (lat. „oruđa Kristova“) – sprave i predmeti kojima je Krist bio mučen. Navedeno djelo, 1990, 131.

13 Plášť (lat. *pluviale* – kišni ogrtač) – oblik se razvio od kišne kabanice; njime se štitilo misno ruho, a bojom je usklađen s ostalim dijelovima. Najsvečaniji je i najbogatije ukrašeni dio liturgijskog ruha u obliku polukruga kojim se ogrće svećenik, a nosi ga u vrlo svečanim prigodama i procesijama. Navedeno djelo, 1990, 461.

Sl. 7. Misnica „boromejka“ 7 – prednja i stražnja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 8. Stola 8 – prednja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 9. Plašt 1 – prednja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

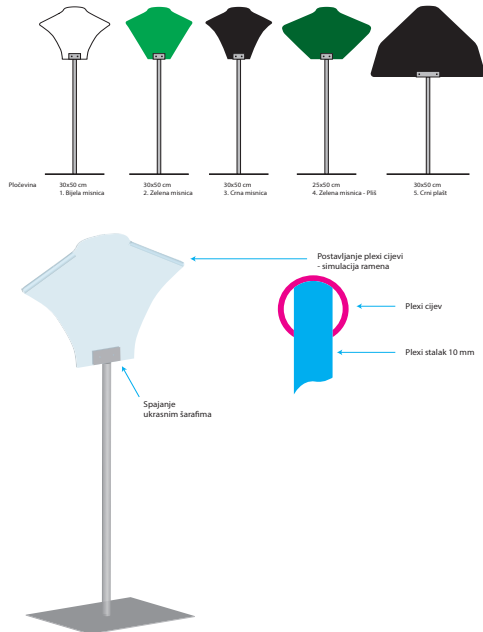

Sl. 10. Plašt 2 – prednja strana
(foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 11. Crkvena zastava, strana 1 i 2 (foto: E. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

Sl. 12. Skica sklapanja inoks-pleksi stalaka
(autor: M. Bartolić, 2016.)

Mjestimično su bila vidljiva manja mehanička oštećenja (istrošene niti osnove i flotirajuće niti potke, poderotine ili nedostaci temeljnih tkanina na licu predmeta, oštećenja tkanih ukrasnih traka u vidu istrošenih i oksidiranih pozlaćenih i posrebranih metalnih i svilenih niti). Na nekim predmetima bile su uočljive naknadne intervencije poduzete radi sanacije mjesta oštećenja ili radi dodatnog ukrašavanja temeljnih tkanina. Posebno se to odnosi na naknadno gusto prošivanje tkanina bodom lančanca (tzv. tehnikom tambura). Na bijeloj misnici br. 4 izvedena je vrlo radikalna obnova; izvorno izvezeni dijelovi stare, vjerojatno, barokne misnice izrezani su s temeljne tkanine koja je vjerojatno bila jako oštećena te su recentno aplicirani na novu, bijelu tkaninu.

5. Provedeni radovi

Crkveni tekstil podvrgnut je dezinfekciji u komori Restauratorskog odjela Hrvatskog restauratorskog zavoda u Ludbregu anoksi-metodom uz primjenu inertnog plina dušika kojemu su predmeti bili izloženi deset tjedana, koliko je potrebno da se suzbiju svi razvojni stadiji drvnih i tekstilnih nametnika te da

Sl. 13. Crni komplet liturgijskog ruha u vitrini stalnog postava samostana (foto: V. B. Vučković, 2016., arhiva HRZ ROL-a)

se zaustavi protolitička aktivnost bakterija i razvoj gljivica i plijesni.

U sklopu preventivne konzervacije predmeti su najprije fotografirani kako bi se zabilježilo njihovo stanje prije postupka, a zatim su suhim postupkom muzejskim usisavačem očišćeni od nagomilane površinske prašine i prljavštine. Izrađena je grafička i pisana dokumentacija zatečenog stanja predmeta (dokumentirane su dimenzije, upotrijebljeni materijali te konstrukcijske specifičnosti, a zabilježena su i sva zatečena oštećenja).

Nakon radova u radioničkim atelijerima, crkveni tekstil vraćen je u franjevački samostan i pohranjen u postojeći, prethodno dobro očišćen drveni ormar s policama. U njemu su predmeti poslagani u slojevima, međusobno odvojeni beskiselnim papirom i svi zaštićeni Avos folijom.

Izdvojeni vrjedniji i vizualno atraktivniji primjerci misnog ruha izloženi su u ostakljenim vitrinama na posebno konstruiranim nosačima sastavljenima od torza i postolja:

- torzo je izrađen od prozirne pleksi ploče debljine 10 mm rezane laserom, a na ramenom dijelu su dodana zaobljena ojačanja od prozirne pleksi cijevi 20/16 debljine 2 mm vanj-

skog promjera 20 mm

- postolja su sastavljena od nosivog stupića (inoks cijev $v=87$ i 103 cm, \varnothing 30 mm), prihvatne pločice (100x50x2 mm i 200x50x2 mm od pleksi ploče debljine 2 mm) za koju se učvršćuje torzo i stope (500x300x3 mm i 500x250x3 mm od pločevine debljine 3 mm) koja naliježe na pod.

Svaki nosač misnice ili plašta u ramenom dijelu bio je konstrukciji prilagođen predmetu koji nosi. Time se nastojala smanjiti napetost starih i osjetljivih tkanina te spriječiti stvaranje suvišnih štetnih nabora.¹⁷

6. Zaključak

Radovi preventivne zaštite i konzervacije izvedeni su 2016. godine u sklopu posebnog programa rada Odsjeka za tekstil Restauratorskog odjela Hrvatskog restauratorskog zavoda u Ludbregu. Projekt je u cijelosti financirao franjevački samostan iz Koprivnice. No, time briga o liturgijskom tekstilu nije završena. Kako bi se povijesni predmeti od tekstila što dulje sačuvali i da bi se spriječila njihova daljnja oštećenja, treba voditi računa o pravilnoj pohrani ili izlaganju. Stoga je važno znati da sve umjetnine od tekstila treba čuvati odvojeno od predmeta načinjenih od drugih materijala te da se moraju pohraniti unutar prilagođene i stabilne mikroklimi s temperaturom od 18 do 20 °C i relativnom vlažnošću zraka (RV) od 45 do 50 %. Trebaju biti potpuno zaštićeni od utjecaja sunčevih zraka, u mraku, a izloženi uz diskretnu rasvjetu do 50 luksa. Ako čuvaonica ima prozorske otvore, oni trebaju biti zaštićeni sjenilima ili prostorija mora biti potpuno zamračena. Prostor za pohranu mora biti čist i dobro organiziran, predmeti pohranjeni u vodoravnom položaju i obavezno obilježeni tako da inventarni broj i fotografija predmeta budu vidljivi i dostupni.

Literatura i izvori

- Arhiv Restauratorskog odjela Hrvatskog restauratorskog zavoda u Ludbregu, Dos. br. 83.1.
- VRTULEK, Maja, BOBNJARIĆ-VUČKOVIĆ, Venija. *Elaborat o provedenim radovima preventivne zaštite i konzervacije*. Ludbreg: HRZ ROL-a, 2016.
- CVEKAN, Paškal. *Koprivnica i Franjevci*. Koprivnica, 1989.
- *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva (ur. Anđelko Badurina)g kršćanstva (ur. Anđelko Badurina)*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.
- *Mir i dobro, umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2000.
- GERMAIN DE SAINT-AUBIN, C. *Art of Embroiderer*. Boston & London, 1983., 54.
- BOROŠAK-MARJANOVIĆ, Jelena. *Zastave kroz stoljeća*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 1996.
- ČUNKO, Ružica, PEZELJ, Elmira., *Tekstilni materijali*. Čakovec: Tekstilno-tehnološki fakultet u Zagrebu & Zrinski d.d. Čakovec, 2002.
- Službena stranica časopisa Veritas, Dostupno na: http://www.veritas.hr/arhiv/ver2005/ver78_05/simboli.htm (9. 4. 2018.)
- Službena stranica Hrvatske enciklopedije, Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13789> (9. 4. 2018.)

17 Postolja su izrađena u poduzeću Centar Kovačić d.o.o. Ludbreg; konstrukcijski ih je osmislio grafički dizajner Marko Bartolić, mag. ing. techn. graph., prema uputama o pravilnom izlaganju muzejskih predmeta od tekstila, dobivenim od M. Vrtulek, konzervatora restauratora, i V. Bobnjarić-Vučković, konzervatora savjetnika, iz Restauratorskog odjela HRZ-a u Ludbregu.